

УДК 338.43:63(477):338.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.78-11>**Борболук Є.А.**

аспірант

*Вінницький національний аграрний університет*ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-5947-3741>**Томашук І.В.**

доктор філософії з економіки, доцент

кафедри економіки та підприємницької діяльності

*Вінницький національний аграрний університет*ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6847-3136>**Borboliuk Yevhen**

Postgraduate Student

*Vinnitsia National Agrarian University***Tomashuk Inna**

Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor

Department of Economics and Entrepreneurship

Vinnitsia National Agrarian University

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ

CURRENT STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF FOOD POLICY

У статті розглядаються сучасний стан та перспективи розвитку аграрного сектору в контексті реалізації продовольчої політики, що є актуальним завданням в умовах глобальних викликів, зокрема кліматичних змін, демографічного зростання та економічних криз. Особливу увагу приділено ролі державного регулювання у забезпеченні продовольчої безпеки, зокрема через впровадження цільових програм підтримки аграріїв, інвестицій в інновації та інфраструктуру, а також розвиток агропереробної промисловості. Методологія дослідження включає SWOT-аналіз та PEST-аналіз сучасного стану аграрного сектору, що дозволило оцінити внутрішні та зовнішні фактори впливу на його розвиток. Серед основних проблем виокремлено низький рівень впровадження інновацій, недостатню ефективність державної підтримки, деградацію природних ресурсів та залежність від зовнішніх ринків. Перспективними напрямками є адаптація до кліматичних змін, впровадження точного землеробства, зміцнення продовольчої диверсифікації та стимулювання експорту сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: аграрний сектор, продовольча політика, продовольча безпека, сталий розвиток, державне регулювання, інновації, експорт, кліматичні зміни.

The agrarian sector is a key element of the economy that ensures food security, promotes economic growth and forms the basis for social stability. The article examines the current state and prospects for the development of the agrarian sector in the context of food policy implementation, which is an urgent task in the context of global challenges, in particular climate change, demographic growth and economic crises. The paper analyzes the main trends, problems and opportunities for the development of the agrarian sector. Particular attention is paid to the role of state regulation in ensuring food security, in particular through the implementation of targeted programs to support farmers, investments in innovation and infrastructure, as well as the development of the agro-processing industry. The key food policy instruments aimed at achieving sustainable development of the agrarian sector are considered. The research methodology includes SWOT analysis and PEST analysis of the current state of the agricultural sector, which allowed to assess the internal and external factors influencing its development. A systematic approach was used, which allows for a comprehensive assessment of the economic, environmental, social and technological aspects of the industry. The results of the study demonstrate that the agricultural sector of Ukraine has significant potential for development, but at the same time faces a number of challenges. Among the main problems identified are the low level of innovation implementation, insufficient efficiency of state support, degradation of natural resources and dependence on external markets. At the same time, promising areas are adaptation to climate change, the introduction of precision agriculture, strengthening food diversification and stimulating the export of agricul-

tural products. The conclusions of the article offer specific recommendations on improving food policy mechanisms and ways to stimulate sustainable development of the agricultural sector. In particular, the importance of creating conditions for active investment attraction, development of regional markets, increasing the efficiency of state regulation and strengthening international cooperation is emphasized.

Keywords: agricultural sector, food policy, food security, sustainable development, state regulation, innovation, export, climate change.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є ключовою складовою економіки більшості країн світу, забезпечуючи виробництво продовольства, формування зайнятості та розвиток сільських територій. Однак сучасні виклики, зокрема глобалізація, зміна клімату, урбанізація та нестабільність на світових ринках, ставлять під загрозу стабільність функціонування аграрного сектору. Крім того, збільшення населення та зміни в структурі попиту на продукти харчування зумовлюють необхідність пошуку нових підходів до реалізації продовольчої політики, яка має бути спрямована на забезпечення продовольчої безпеки, раціональне використання ресурсів та сталий розвиток.

У цьому контексті важливим завданням стає оцінка перспектив його розвитку та формування стратегії, яка забезпечить конкурентоспроможність аграрного виробництва і створить сприятливі умови для реалізації продовольчої політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку аграрного сектору в контексті продовольчої політики займає чільне місце у сучасних наукових дослідженнях, зокрема в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених. У працях Vdovenko L., Vdovenko S. [1] розглянуто ключові механізми державного регулювання, їх вплив на підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу, зокрема через субсидії, грантові програми та кредитування. У дослідженнях Заболотної Н., Свідинської В. [2] особливу увагу приділено аналізу впливу інноваційних технологій, державної політики та міжнародного співробітництва на конкурентоспроможність галузі. Взаємозв'язок між забезпеченням продовольчої безпеки та розвитком виробництва біопалива в умовах зростаючого попиту на енергетичні ресурси розглянуто у статті Фурман І., Токарчук Д. [11]. У працях Хаєцької О., Удалова Д. [12] розглянуто потенціал органічного виробництва для відновлення сільського господарства через екологічно безпечні практики, підвищення конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках та розвиток внутрішнього ринку. Незважаючи на значний внесок попередніх досліджень, потребують подальшого опрацювання питання комплексної оцінки сучасного стану аграрного сектору з урахуванням глобальних викликів та формування стратегічних напрямів його розвитку у контексті реалізації продовольчої політики.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасного стану аграрного сектору, визначення основних проблем і викликів його розвитку, а також розробка рекомендацій та перспективних напрямів удосконалення аграрної політики для забезпечення сталого розвитку галузі в умовах реалізації продовольчої політики та забезпечення продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор економіки є базовою галуззю, яка забезпечує виробництво продовольства, сировини для

переробної промисловості та значною мірою впливає на соціально-економічний розвиток сільських територій. Його ключовою функцією є задоволення потреб населення у продуктах харчування та забезпечення продовольчої безпеки країни. Аграрний сектор охоплює діяльність, пов'язану з вирощуванням сільськогосподарських культур, тваринництвом, рибальством, лісовим господарством і виробництвом продуктів харчування (табл. 1). Цей сектор тісно пов'язаний із суміжними галузями, такими як харчова промисловість, логістика та торгівля, утворюючи ланцюг доданої вартості.

Головною особливістю аграрного сектору є залежність від природно-кліматичних умов, сезонність виробництва та його циклічність. Ця галузь також вирізняється високим рівнем трудомісткості та значним впливом державного регулювання через важливість забезпечення стабільності цін і доходів виробників (рис. 1).

Аграрний сектор є багатофункціональним і стратегічно важливим компонентом економіки, від якого залежить не лише продовольча безпека, але й сталий розвиток суспільства загалом. Його ефективність визначає добробут населення та конкурентоспроможність країни на міжнародній арені [9].

Киш Л.М. у своїй праці наголошує, продовольча політика є комплексом заходів, стратегій і регуляторних механізмів, спрямованих на забезпечення населення достатньою кількістю якісних і безпечних продуктів харчування [3]. Її реалізація тісно пов'язана з розвитком аграрного сектору, раціональним використанням природних ресурсів і соціально-економічними аспектами суспільного життя (табл. 2).

У своїх дослідженнях Фурман І.В. та Токарчук Д.М. вказують, продовольча політика є стратегічним інструментом, який має забезпечити продовольчу безпеку, ефективне використання ресурсів і сталий розвиток аграрного сектору [11]. Її ефективність залежить від збалансованості між соціальними, економічними та екологічними пріоритетами, а також адаптивності до глобальних викликів. SWOT-аналіз сучасного стану та перспектив розвитку аграрного сектору в контексті реалізації продовольчої політики наведено у табл. 3.

SWOT-аналіз вказує на високий потенціал розвитку аграрного сектору за умови ефективної реалізації продовольчої політики та належної уваги до вирішення існуючих проблем.

PEST-аналіз є інструментом для оцінки впливу зовнішніх факторів на аграрний сектор, поділяючи їх на політичні, економічні, соціальні та технологічні складові (табл. 4).

Політичний аспект підкреслює важливість стабільної державної підтримки, прозорого законодавства та міжнародного співробітництва для подолання викликів у галузі. Економічний аспект акцентує на необхідності залучення інвестицій, забезпечення фінансової

Таблиця 1

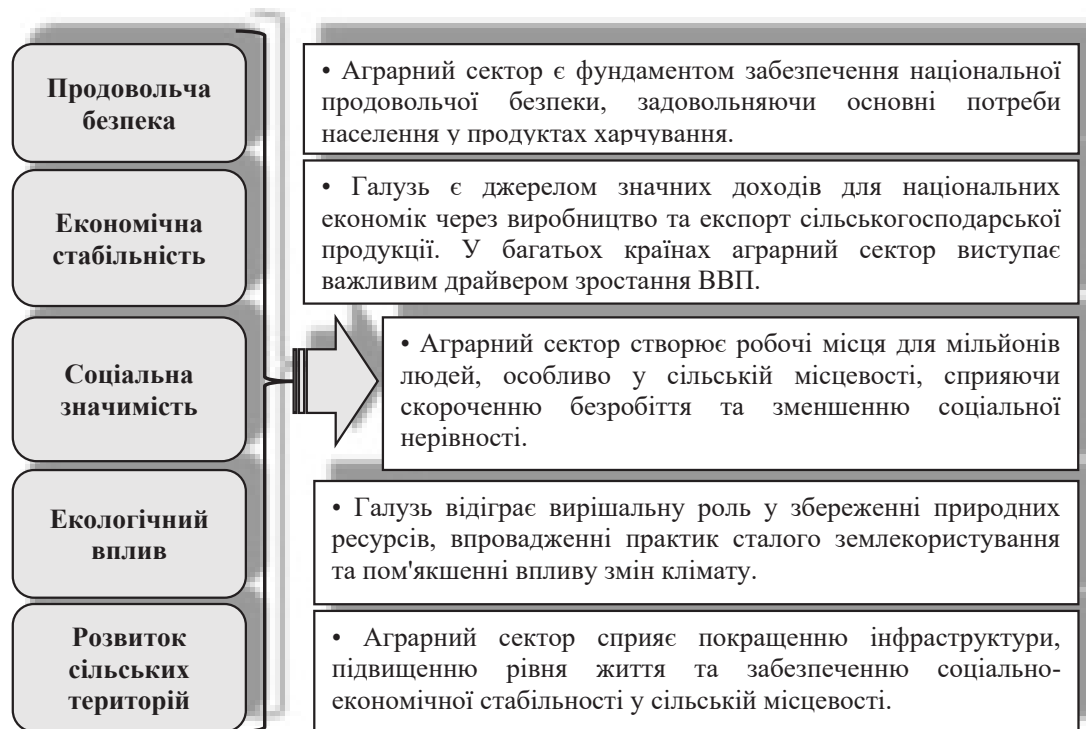
Динаміка показників валового збору сільськогосподарських культур, 1991–2023 рр., тис. т

Роки	Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур, тис. т					
	культури зернові та зернобобові ¹	буряк цукровий фабричний	соляшник ¹	картопля	культури овочеві	культури плодові та ягідні
1991	38674	36168	2311	14550	5932	1537
1992	38537	28783	2127	20277	5310	2122
1993	45623	33717	2075	21009	6055	2798
1994	35497	28138	1569	16102	5142	1153
1995	33930	29650	2860	14729	5880	1897
1996	24571	23009	2123	18410	5070	1924
1997	35472	17663	2308	16701	5168	2793
1998	26471	15523	2266	15405	5492	1178
1999	24581	14064	2794	12723	5324	766
2000	24459	13199	3457	19838	5821	1453
2001	39706	15575	2251	17344	5907	1106
2002	38804	14452	3271	16619	5827	1211
2003	20234	13392	4254	18453	6538	1697
2004	41809	16600	3050	20755	6964	1635
2005	38016	15468	4706	19462	7295	1690
2006	34258	22421	5324	19467	8058	1114
2007	29295	16978	4174	19102	6835	1470
2008	53290	13438	6526	19545	7965	1504
2009	46028	10068	6364	19666	8341	1618
2010	39271	13749	6772	18705	8122	1747
2011	56747	18740	8671	24248	9833	1896
2012	46216	18439	8387	23250	10017	2009
2013	63051	10789	11051	22259	9873	2295
2014 ³	63859	15734	10134	23693	9638	1999
2015 ³	60126	10331	11181	20839	9214	2153
2016 ³	66088	14011	13627	21750	9415	2007
2017 ³	61917	14882	12236	22208	9286	2048
2018 ³	70057	13968	14165	22504	9440	2571
2019 ³	75143	10205	15254	20269	9688	2119
2020 ³	64933	9150	13110	20838	9653	2024
2021 ³	86010	10854	16392	21356	9935	2235
2022 ^{4,5}	53864	9942	11329	20900	7512	1995
2023 ^{4,5}	59772	13130	12760	21359	8297	1996
<i>Відхилення 2023 р. (+/-) до 1991 р.</i>						
X	21098	-23038	10449	6809	2365	459

Примітка:

¹ У масі після доробки.² Із загальної площі насаджень.³ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.⁴ Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії⁵ Інформація наведена з урахуванням оцінки, здійсненої згідно з пунктом 3 розділу VI та розділу X Методологічних положень державного статистичного спостереження "Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур" (наказ Держстату від 01.06.2023 № 201) та розділу IV Методики розрахунку показників державного статистичного спостереження "Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур" (наказ Держстату від 30.11.2021 № 296, зі змінами). Дані можуть бути уточнені.

Джерело: [5]

Рис. 1. Роль аграрного сектору в економіці

Джерело: систематизовано авторами

Таблиця 2

Основні аспекти формування продовольчої політики

Назва основних елементів	Напрямки формування	Сутнісна характеристика основних аспектів
Мета продовольчої політики	Фізична доступність	Стабільне виробництво достатньої кількості продуктів харчування.
	Економічна доступність	Можливість кожного члена суспільства придбати продукти за прийнятною ціною.
	Якість і безпечність	Гарантія відповідності продуктів харчування санітарним і екологічним стандартам.
Основні принципи продовольчої політики	Стійкість	Забезпечення збалансованого використання природних ресурсів для потреб теперішніх і майбутніх поколінь.
	Справедливість	Спрямованість на забезпечення рівного доступу до продовольства для всіх соціальних груп населення.
	Партнерство	Співпраця між державою, бізнесом, громадськими організаціями та міжнародними інституціями.
Ключові складові продовольчої політики	Державне регулювання аграрного сектору	Дотації та субсидії для фермерів.
		Стимулювання виробництва стратегічно важливих продуктів.
		Регулювання цін на продовольство.
	Контроль якості та безпеки	Впровадження стандартів якості продукції.
		Забезпечення системи моніторингу санітарних та екологічних норм.
Екологізація виробництва	Заохочення до сталого землеробства та органічного виробництва. Зниження рівня використання хімічних добрив і пестицидів.	
Міжнародне співробітництво	Участь у міжнародних програмах продовольчої допомоги. Формування експортоорієнтованої політики для аграрного сектору.	
Виклики для продовольчої політики	Зміна клімату та її вплив на сільськогосподарське виробництво.	
	Урбанізація та скорочення сільськогосподарських земель.	
	Зростання населення та зміна структури попиту на продукти харчування.	
	Інтеграція національних ринків до світової економіки, що створює конкуренцію.	

Джерело: систематизовано авторами на основі [4; 12]

Таблиця 3

**SWOT-аналіз сучасного стану та перспектив розвитку аграрного сектору
в контексті реалізації продовольчої політики**

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Родючі ґрунти та сприятливі кліматичні умови</i> – забезпечують високий потенціал для аграрного виробництва. • <i>Досвідчений кадровий потенціал</i> – наявність кваліфікованих спеціалістів у галузі аграрного виробництва. • <i>Експортна орієнтованість</i> – високий попит на сільськогосподарську продукцію на міжнародних ринках. • <i>Державна підтримка</i> – реалізація програм субсидій, дотацій та інвестицій у аграрний сектор. • <i>Інтеграція інновацій</i> – впровадження сучасних технологій у виробництво та переробку продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Низька ефективність дрібних господарств</i> – обмежений доступ до сучасної техніки та фінансування. • <i>Високий рівень зношеності техніки та обладнання</i> – потреба в оновленні основних фондів. • <i>Недостатній рівень фінансових інвестицій</i> – обмежений доступ до кредитних ресурсів. • <i>Вразливість до природних і кліматичних факторів</i> – вплив посух, паводків та інших екологічних ризиків. • <i>Недостатня інтеграція з міжнародними ринками</i> – слабкі позиції на ринках із високою конкуренцією.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Інноваційні технології</i> – розвиток автоматизації, цифрових платформ, органічного виробництва. • <i>Розширення експортних можливостей</i> – диверсифікація ринків збуту продукції. • <i>Зростання попиту на органічні продукти</i> – перспективи розвитку екологічно чистого виробництва. • <i>Залучення іноземних інвестицій</i> – використання міжнародного досвіду та капіталу для модернізації сектору. • <i>Підтримка з боку міжнародних організацій</i> – участь у програмах фінансування та технічної допомоги. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Кліматичні зміни</i> – непередбачувані погодні умови, що впливають на врожайність. • <i>Високий рівень конкуренції</i> – тиск з боку провідних аграрних країн на міжнародних ринках. • <i>Зниження родючості ґрунтів</i> – виснаження ресурсів через інтенсивне землеробство. • <i>Глобальна економічна нестабільність</i> – коливання цін на сільськогосподарську продукцію. • <i>Соціальні проблеми в сільській місцевості</i> – міграція населення до міст, скорочення трудових ресурсів.

Джерело: систематизовано авторами

Таблиця 4

**PEST-аналіз сучасного стану та перспектив розвитку аграрного сектору
в контексті реалізації продовольчої політики**

Політичні фактори (Political):	Економічні фактори (Economic):
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Державна політика підтримки аграрного сектору:</i> – Впровадження субсидій, дотацій та пільгових програм для фермерів. – Регулювання цін на продовольство для забезпечення доступності продуктів харчування. • <i>Правове середовище:</i> – Земельна реформа та питання власності на землю. – Регуляція експорту та імпорту аграрної продукції. • <i>Міжнародне співробітництво:</i> – Угода про вільну торгівлю, яка впливає на доступ до зовнішніх ринків. – Участь у міжнародних продовольчих програмах. • <i>Політична стабільність:</i> – Вплив політичних конфліктів на функціонування сектору та міжнародну торгівлю. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Рівень інвестицій:</i> – Обмеженість внутрішніх та залучення зовнішніх інвестицій для модернізації сектору. • <i>Фінансова доступність:</i> – Високі ставки кредитування для аграрних виробників. – Потреба у державних гарантіях для фермерів. • <i>Попит на сільськогосподарську продукцію:</i> – Зростання світового попиту на продовольство. – Конкуренція на міжнародних ринках. • <i>Колівання цін:</i> – Нестабільність світових цін на зернові, м'ясо та інші ключові продукти. • <i>Валютний курс:</i> – Вплив курсових коливань на вартість експорту та імпорту.
Соціальні фактори (Social):	Технологічні фактори (Technological):
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Зміна структури споживання:</i> – Зростання попиту на органічні продукти та екологічно чисту продукцію. • <i>Міграція населення:</i> – Відтік молоді з сільської місцевості до міст, що призводить до скорочення трудових ресурсів. • <i>Рівень освіти та кваліфікації:</i> – Потреба у підготовці кадрів для роботи із сучасними технологіями. • <i>Суспільна підтримка аграрного сектору:</i> – Роль аграрного сектору в забезпеченні продовольчої безпеки як ключового соціального пріоритету. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Інновації у виробництві:</i> – Впровадження точного землеробства, автоматизації та роботизації. • <i>Цифровізація:</i> – Розвиток онлайн-ринків для збуту продукції. • <i>Біотехнології:</i> – Генетичні дослідження для підвищення врожайності та стійкості культур до кліматичних умов. • <i>Екологічні технології:</i> – Розробка методів зменшення впливу аграрного виробництва на довкілля. – Перехід до органічного землеробства.

Джерело: систематизовано авторами за результатами дослідження

доступності та розвитку інфраструктури [10]. Соціальний аспект наголошує на важливості підготовки кадрів, вирішенні демографічних проблем і адаптації до змін у споживчих уподобаннях. Технологічний аспект свідчить про значний потенціал інновацій для підвищення ефективності аграрного сектору та забезпечення його стійкого розвитку. PEST-аналіз допомагає ідентифікувати зовнішні чинники, які впливають на аграрний сектор, і визначити стратегічні напрями для підвищення конкурентоспроможності та забезпечення продовольчої безпеки.

Продовольча безпека є однією з основних умов сталого розвитку будь-якої країни та світу в цілому. Вона залежить від ряду факторів, включаючи здатність забезпечити населення достатньою кількістю харчових продуктів, які є доступними за ціною, безпечними для здоров'я та отриманими з джерел, що не шкодять навколишньому середовищу. Однак у сучасних умовах глобальні виклики, такі як зміна клімату, економічні кризи, соціальні та політичні нестабільності, безпо-

середньо впливають на формування продовольчої безпеки (рис. 2).

Демографічні зміни та технологічний прогрес, створюють як загрози, так і можливості для продовольчої безпеки. Важливо, щоб на міжнародному рівні були прийняті ефективні стратегії щодо адаптації до змін клімату, сталого використання ресурсів і розвитку інновацій у сільському господарстві.

Крім того, для забезпечення продовольчої безпеки необхідно посилити співпрацю між країнами, регулюючи питання продовольчої торгівлі та забезпечення доступу до продовольства для найбільш уразливих верств населення.

Географія експорту українськими товарами наведена у табл. 5.

Державне регулювання відіграє критичну роль у стабільності продовольчих систем, і його ефективність залежить від інтеграції політик у різних сферах економіки (табл. 6). Державне регулювання є фундаментальним для забезпечення продовольчої безпеки, оскільки

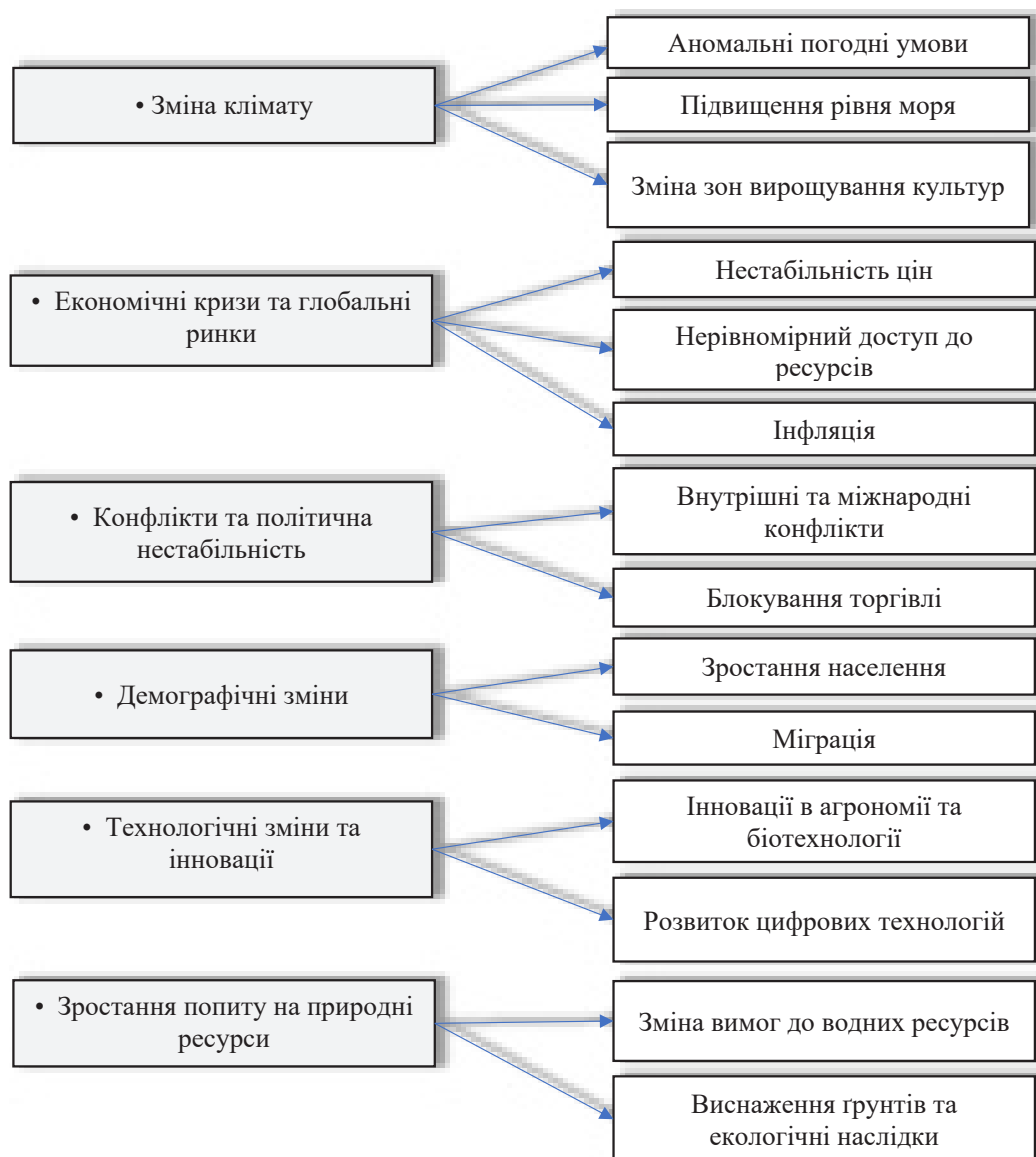

Рис. 2. Основні глобальні виклики, які впливають на продовольчу безпеку

Джерело: систематизовано авторами

Таблиця 5

Показники динаміки експорту товарами в Україні, 1996–2023 рр., млн дол. США

Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами, млн. дол. США									
Роки	Усього ¹	Країни СНД ²	Інші країни світу ²	Європа	Країни ЄС	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
Експорт									
1996	14400,8	7222,0	7178,8	3456,9	3185,2	2894,2	209,3	598,3	20,1
1997	14231,9	5536,3	8695,6	3675,3	3403,6	3878,6	472,4	652,5	16,8
1998	12637,4	4170,8	8438,6	3993,0	3765,0	3028,5	562,0	865,4	17,4
1999	11581,6	3210,1	8371,5	3790,2	3555,3	3225,9	617,1	692,4	45,1
2000	14572,5	4459,7	10112,8	4680,2	4438,6	3475,7	731,5	1217,5	7,0
2001	16264,7	4639,0	11625,7	5720,9	5167,6	4006,6	877,0	1011,9	7,4
2002	17957,1	4320,1	13637,0	6515,8	5847,0	5125,0	1055,2	936,9	4,1
2003	23066,8	5942,0	17124,8	9147,4	8395,9	5503,1	1250,3	1219,2	4,8
2004	32666,1	8409,4	24256,7	11764,3	10715,0	8178,3	1758,0	2544,2	11,7
2005	34228,4	10531,1	23697,3	10881,4	9935,1	8576,9	2393,9	1831,2	13,7
2006	38368,0	12351,1	26016,9	12625,5	11778,7	8446,2	2373,7	2550,9	17,9
2007	49296,1	18087,0	31209,1	14773,8	13696,4	10881,6	2792,0	2686,3	15,7
2008	66967,3	23166,3	43801,0	19732,8	17625,1	15887,0	3902,4	4144,0	64,0
2009	39695,7	13472,9	26222,8	10264,5	9077,7	12131,7	2627,8	1124,2	21,6
2010	51405,2	18740,6	32664,6	13829,6	12411,9	13715,4	3018,7	2000,0	28,4
2011	68394,2	26177,0	42217,2	18442,4	17378,0	17737,8	3344,2	2552,3	29,8
2012	68830,4	25318,6	43511,8	17424,0	16410,8	17681,1	5638,2	2607,7	50,9
2013	63320,7	22077,3	41243,4	17064,2	16048,4	16813,0	5094,7	2163,6	40,1
2014 ³	53901,7	14882,3	39019,4	17122,1	16413,7	15350,9	5098,2	1372,2	23,5
2015 ³	38127,1	7806,1	30321,0	13248,3	12647,3	12378,9	3803,3	785,6	13,6
2016 ³	36361,7	6031,5	30330,2	13790,1	13178,5	11796,3	3865,1	735,2	18,3
2017 ³	43265	6916,4	36348,3	17901,9	17053,4	12967,3	4047,7	1207,9	71,9
2018 ³	47335,0	7025,2	40309,8	20606,0	19572,8	13754,1	4127,0	1620,0	48,6
2019 ³	50055	–	–	26739,5	20122,7	16646,1	4971,5	1467,9	59,0
2020 ²	49192	–	–	23736,1	17938,1	19699,0	4048,0	1548,9	67,1
2021 ²	68072	–	–	34213,6	26793,0	24762,1	5626,8	3258,5	73,9
2022 ²	44136	–	–	30271,7	27890,7	10467,7	2129,8	1190,6	29,0
2023 ²	36183	–	–	24889,8	23392,1	8811,4	1677,9	754,3	21,3
Відхилення 2023 р. (+/-) до 1996 р.									
X	21782,2	-7222	-7178,8	21432,9	20206,9	5917,2	1468,6	156	1,2

Примітка:

¹ З урахуванням не розподілених обсягів товарів² Починаючи з даних за 2019 рік графі не заповнюються³ Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Джерело: [5]

воно дозволяє країні зберігати стабільність у питанні продовольства навіть у періоди економічних і політичних криз. Важливо, щоб державні органи здійснювали комплексну політику, що охоплює різні аспекти: фінансову підтримку сільського господарства, контроль за якістю продукції, експортно-імпорту політику, соціальні програми підтримки та розвиток інновацій в аграрному секторі.

Тільки за допомогою активного та ефективного регулювання можна досягти стабільної продовольчої безпеки та забезпечити сталий розвиток сільського господарства в умовах глобальних викликів.

Аграрний сектор є основою економіки багатьох країн, забезпечуючи продовольчу безпеку, створюючи робочі місця та сприяючи розвитку суміжних галузей. У сучасному світі аграрний сектор зазнає суттєвих змін під впливом глобальних та локальних викликів, таких як зміни клімату, технологічні інновації, зміни в споживчих уподобаннях та політичні трансформації. Враховуючи ці фактори, перспективи розвитку аграрного сектору можна поділити на кілька ключових напрямів.

Використання сучасних технологій, таких як GPS, дрони, сенсори та робототехніка, дає можливість більш точно та ефективно управляти сільськогосподарським

Основні аспекти державного регулювання продовольчої безпеки

№	Напрямки державного регулювання	Характеристика основних напрямків державного регулювання
1. Правове забезпечення та законодавство		
1.1	Законодавча база	Держава має встановлювати чіткі правила та норми для забезпечення продовольчої безпеки, що включають регулювання виробництва, переробки та реалізації продовольчих товарів. Це стосується як національних стандартів якості, так і екологічних стандартів у сільському господарстві.
2. Підтримка сільськогосподарського виробництва		
2.1	Субсидії та фінансова підтримка	Держава повинна забезпечити підтримку сільськогосподарських виробників через субсидії на закупівлю техніки, насіння, добрив та інші ресурси, а також через прямі фінансові ін'єкції в аграрний сектор. Це допомагає збільшити виробництво продовольства та знижує залежність від імпорту.
3. Контроль за якістю та безпекою продуктів		
3.1	Інспекції та моніторинг	Державні органи повинні здійснювати регулярний контроль за якістю продукції та її безпечністю через інспекції, сертифікацію та лабораторні випробування. Це дозволяє уникнути потрапляння на ринок неякісних або небезпечних для здоров'я товарів.
4. Політика експортно-імпортних операцій		
4.1	Регулювання експорту та імпорту продовольства	Державне регулювання у сфері торгівлі продовольчими товарами на міжнародних ринках є необхідним для забезпечення стабільності продовольчої ситуації в країні. Наприклад, заборона або обмеження експорту продовольства в разі дефіциту всередині країни може бути одним з інструментів забезпечення продовольчої безпеки.
5. Продовольча допомога та соціальна підтримка		
5.1	Програми продовольчої допомоги	В умовах кризових ситуацій, таких як природні катастрофи або економічні кризи, держава повинна надавати допомогу найбільш вразливим верствам населення через розподіл продовольчих товарів або фінансову підтримку.
6. Адаптація до змін клімату та сталий розвиток		
6.1	Адаптація сільського господарства до кліматичних змін	Держава повинна впроваджувати стратегії адаптації сільського господарства до змін клімату, підтримуючи інвестиції в екологічно чисті технології, водозбереження та стійке використання земельних ресурсів.
7. Науково-дослідна діяльність та інновації		
7.1	Інвестиції в науку і дослідження	Держава повинна фінансувати наукові дослідження, пов'язані з удосконаленням технологій сільськогосподарського виробництва, підвищенням ефективності агропідприємств та розробкою нових сортів культур, що є більш стійкими до змін клімату та шкідників.
7.2	Технологічні інновації	Впровадження інновацій, таких як точне землеробство, генетично модифіковані культури та біотехнології, може суттєво підвищити продуктивність сільського господарства та зменшити витрати на виробництво продовольства.

Джерело: систематизовано авторами на основі [1; 2; 7; 8; 13]

виробництвом. Точне землеробство дозволяє знижувати витрати на ресурси (воду, добрива), підвищувати врожайність і зменшувати негативний вплив на навколишнє середовище.

Розвиток генетично модифікованих культур, які є стійкими до хвороб, шкідників та несприятливих погодних умов, може забезпечити стабільне виробництво продовольства в умовах кліматичних змін.

Впровадження роботизованих систем для збору врожаю, обробки ґрунту та управління фермами може знизити залежність від людської праці, зменшити витрати та підвищити ефективність.

Одним з основних напрямів розвитку аграрного сектору є створення сортів культур, які здатні витримувати посухи, затоплення, сильні морози або спеку. Інвестиції в адаптацію сільського господарства до зміни клімату дозволять зберегти стабільність виробництва в умовах глобального потепління.

Переробка сільськогосподарської продукції дозволить створювати додану вартість та знижувати залежність від експорту сировини. Розвиток переробної галузі, особливо для продуктів харчування, може стимулювати розвиток сільських територій та забезпечити нові робочі місця. Підвищення попиту на альтернативні джерела білка (наприклад, рослинні протеїни, штучне м'ясо) створює нові можливості для агропереробної промисловості. Стратегії впровадження нових технологій в обробку продуктів харчування можуть зробити харчову промисловість більш стійкою та ефективною. Підвищення ролі екологічно чистого виробництва стає важливим напрямом розвитку в умовах глобальних екологічних проблем. Динаміка продажів української органічної продукції на зовнішньому ринку наведена на рис. 3.

Важливим аспектом є збереження ґрунтів через використання агрономічних практик, які мінімізують

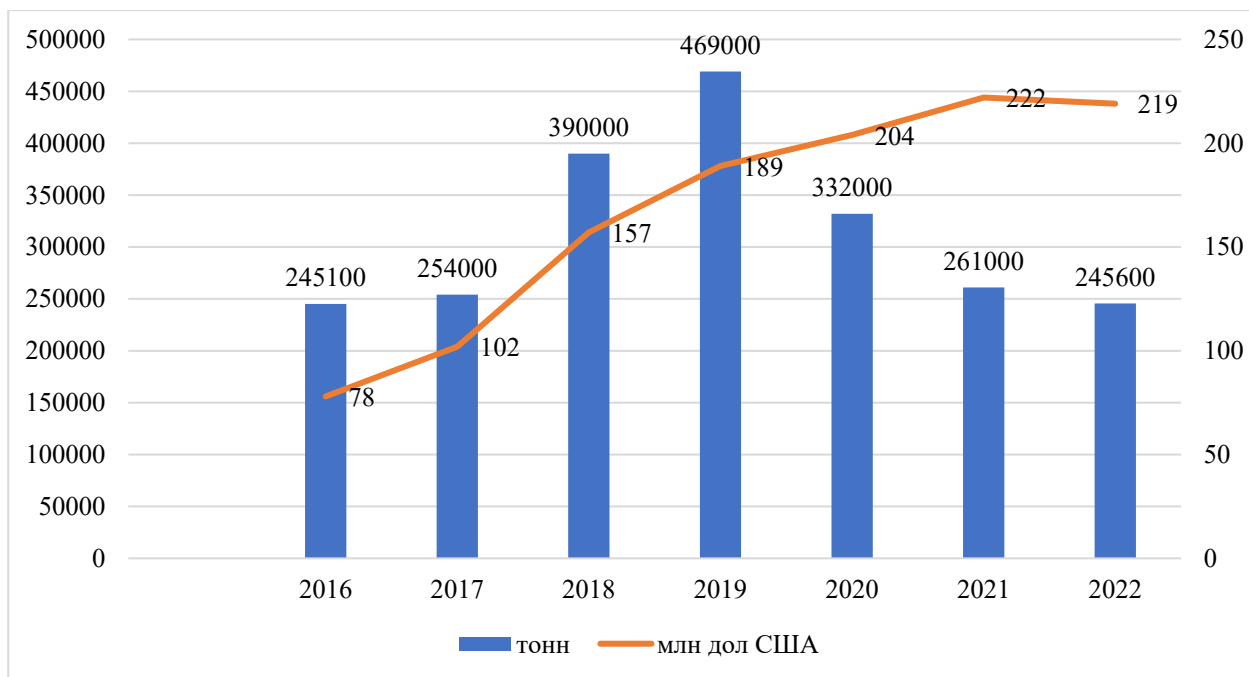

Рис. 3. Динаміка продажів української органічної продукції (зовнішній ринок), 2016–2022 рр., тонн, млн дол США

Джерело: [6]

ерозію та підвищують родючість, а також ефективно управління водними ресурсами.

Зростаючий попит на продовольство в різних частинах світу створює можливості для аграрних країн диверсифікувати свої експортні ринки. Розвиток міжнародної торгівлі сільськогосподарськими продуктами та продукцією агропереробки сприятиме зростанню економічної стабільності. Регіональні ініціативи та угоди можуть допомогти країнам налагоджувати співпрацю, сприяти інтеграції ринків і розширенню можливостей для аграрного сектору.

Для розвитку аграрного сектору важливими є доступні кредити та інвестиції. Державна підтримка фермерів через субсидії, пільгові кредити, а також приватні інвестиції у новітні технології сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектору [10]. Розвиток сільськогосподарської інфраструктури, таких як транспортні мережі, зберігання та обробка продукції, дозволяє знижувати витрати на логістику та забезпечувати ефективно постачання продукції на ринок.

Розвиток аграрного сектору має сприяти покращенню якості життя на сільських територіях [8]. Це може бути досягнуто через створення нових робочих місць, розвиток освіти та медичного обслуговування в сільських районах, а також підтримку підприємництва та малого бізнесу.

Залучення молоді до аграрного сектору через освітні програми та підтримку інноваційних стартапів може стимулювати оновлення та модернізацію сільськогосподарства.

Перспективи розвитку аграрного сектору мають широкі горизонти, і включають інтеграцію інноваційних технологій [1], адаптацію до змін клімату, розши-

рення агропереробки, розвиток сталих аграрних практик, поглиблення міжнародної співпраці та підвищення конкурентоспроможності через інвестиції та фінансування. Важливим аспектом є забезпечення соціального розвитку сільських територій, що дозволить залучити нові кадри до аграрного сектору і забезпечити його сталий розвиток [2].

На думку Яремчук Н.В., продовольча політика є важливим інструментом забезпечення продовольчої безпеки, стабільності економіки та соціальної рівноваги в країні [13]. У зв'язку з динамічними змінами у глобальній економіці, кліматичних і демографічних викликах, а також через зростання попиту на продовольство, виникає потреба в постійному вдосконаленні механізмів продовольчої політики (табл. 7). Ефективна продовольча політика має забезпечити стабільне виробництво, рівний доступ до їжі для всіх верств населення та сталий розвиток аграрного сектору.

Вдосконалення продовольчої політики вимагає всебічного підходу, що охоплює економічні, соціальні та екологічні аспекти. Реформа механізмів державної підтримки аграрного сектору, розвиток інновацій, зміцнення продовольчої диверсифікації, а також забезпечення стійкості до глобальних викликів допоможуть створити більш ефективну і стабільну систему забезпечення продовольчої безпеки. Крім того, соціальна складова продовольчої політики має бути спрямована на зниження рівня бідності та забезпечення доступу до здорової їжі для всіх верств населення.

Висновки. Аграрний сектор є важливим складником економіки більшості країн, особливо в умовах глобальних змін. Він не лише забезпечує продовольчу безпеку, але й відіграє важливу роль у розвитку сільських територій, зниженні рівня безробіття та стимулюванні

Механізми вдосконалення продовольчої політики

№	Основні напрямки вдосконалення продовольчої політики	Загальна характеристика ключових механізмів вдосконалення продовольчої політики
1. Інтеграція політики продовольчої безпеки в національний економічний розвиток		
1.1.	Міжгалузева інтеграція	Продовольча політика повинна бути тісно інтегрована з іншими сферами економіки, такими як аграрна політика, екологічна політика, енергетика та соціальна політика. Це дозволяє оптимізувати використання ресурсів і забезпечити комплексний підхід до розвитку аграрного сектору.
2. Реформа системи державної підтримки аграрного сектору		
2.1.	Цільові субсидії та фінансування	Розробка та вдосконалення програм фінансової підтримки сільськогосподарських виробників, зокрема через прямі субсидії на виробництво та збереження продовольства, дозволяє знижувати витрати на виробництво та підвищувати конкурентоспроможність.
2.2.	Інвестиції в інфраструктуру	Державна підтримка розвитку сільськогосподарської інфраструктури, зокрема зберігання, транспортування та обробки продукції, є важливою для зниження втрат при транспортуванні і зберіганні продукції, що сприяє зростанню продовольчої безпеки.
3. Удосконалення державного контролю та стандартів якості		
3.1.	Стандартизація та сертифікація	Важливо розробити єдину систему стандартів якості та безпеки харчових продуктів, що відповідає міжнародним вимогам. Це забезпечить належну якість продукції та її безпеку для споживачів, а також підвищить довіру до національних виробників.
4. Зміцнення продовольчої диверсифікації		
4.1.	Розвиток регіональних ринків	Держава має стимулювати створення регіональних продовольчих ринків та локальних ланцюгів поставок, що допоможе зменшити залежність від імпорту і знизить вразливість до глобальних економічних криз.
5. Використання інновацій та технологій в аграрному секторі		
5.1.	Технологічні інновації	Важливим елементом вдосконалення продовольчої політики є розвиток аграрних технологій, зокрема точного землеробства, інтелектуальних систем управління фермерськими господарствами, використання біотехнологій, генетично модифікованих культур та технологій зрошення.
6. Стійкість продовольчої системи до глобальних викликів		
6.1.	Адаптація до кліматичних змін	Розробка політик адаптації сільськогосподарського виробництва до змін клімату, зокрема через розвиток стійких до посухи та інших екстремальних погодних умов культур, є необхідною для забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобального потепління.
7. Соціальна складова продовольчої політики		
7.1.	Стимулювання споживчої доступності продовольства	Важливо створити механізми, які забезпечують доступність продовольчих товарів для різних соціальних груп. Програми соціальної допомоги, субсидії для малозабезпечених верств населення допоможуть знизити рівень продовольчої бідності.
8. Залучення міжнародних партнерів та розширення зовнішньої торгівлі		
8.1.	Міжнародне співробітництво	Державна політика продовольчої безпеки має включати розвиток міжнародної співпраці через участь у глобальних продовольчих ініціативах, партнерствах з міжнародними організаціями та розвиток міжнародної торгівлі продовольством.

Джерело: систематизовано авторами на основі [1; 3]

розвитку суміжних галузей, таких як переробна промисловість та торгівля.

Впровадження новітніх технологій, таких як точне землеробство, біотехнології, автоматизація виробництва та цифрові технології, є важливими напрямками розвитку аграрного сектору. Ці інновації можуть підвищити ефективність, зменшити витрати на ресурси, забезпечити сталий розвиток і зберегти природні ресурси. Екологічно чисті технології, збереження біорізноманіття та ефективне використання водних ресурсів є критичними для забезпечення продовольчої безпеки в майбутньому. Державне регулювання аграрного сектору має бути спрямоване на забезпечення рівно-

ваги між інтересами аграріїв, споживачів та екології. Переробка сільськогосподарської продукції є одним з найбільш перспективних напрямів розвитку. Підтримка малозабезпечених категорій, розвиток системи соціальних програм та забезпечення рівного доступу до здорової та якісної їжі є важливими аспектами продовольчої політики.

Глобалізація аграрного ринку відкриває нові можливості для розвитку експорту сільськогосподарської продукції. Перспективи розвитку аграрного сектору вимагають комплексного підходу, що поєднує інноваційні технології, екологічну сталість, соціальні ініціативи та ефективне державне регулювання.

Список використаних джерел:

1. Vdovenko L.O., Vdovenko S.A. Stan ta perspektivy rozvytku agrarnoho sektoru v konteksti derzhavnoi polityky finansovoi pidtrymky tovarovyrobnykiv. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2018. № 3(26). С. 113–122. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v3i26.110583>
2. Заболотна Н.Я., Свідинська В. Сучасний стан та перспективи розвитку аграрного сектору України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 327–329. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/75>
3. Киш Л.М. Продовольча безпека України: актуальні питання якості та доступності продуктів харчування. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 27. Ч. 1. С. 59–63.
4. Манжос М.М., Томашук І.В. Виробництво продукції рослинництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Бізнес-навігатор*. 2024. Вип. 3 (76). С. 31–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.76-6>
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 13.11.2024).
6. Organicinfo. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/> (дата звернення: 06.12.2024).
7. Риковська О., Фраєр О., Михайленко О. Аналіз стану сільського господарства України та імплементація нормативно-правових актів ЄС, дотичних до аграрних та довкілєвих питань: за ред. М. Белкіна, А. Даниляк. Київ: ГО «Екодія», 2024. 22 с.
8. Солошенко Р.М. Напрями відновлення аграрного сектору України у післявоєнний період. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 533–541. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.78>
9. Томашук І.В., Борболук С.А. Значення аграрного сектора економіки у забезпеченні продовольчої безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-26>
10. Томашук І.В., Томашук І.О. Кредитування аграрних підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 7. С. 74–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2023-7-11>
11. Фурман І.В., Токарчук Д.М. Продовольча безпека та економічні засади виробництва біопалива. *Економічний аналіз: збірник наукових праць*. 2018. Т. 28. № 1. С. 168–174.
12. Хаєцька О.П., Удалов Д.К. Сучасні аспекти розвитку органічного сільського господарства України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-107>
13. Яремчук Н.В. Продовольча безпека як стратегічний пріоритет аграрної політики та основа національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 23. С. 70–79. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.23.70>

References:

1. Vdovenko L. O., Vdovenko S. A. (2018). Stan ta perspektivy rozvytku ahrarnoho sektoru v konteksti derzhavnoi polityky finansovoi pidtrymky tovarovyrobnykiv [The state and prospects for the development of the agricultural sector in the context of state policy of financial support for commodity producers]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 3(26), pp. 113–122. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v3i26.110583>
2. Zabolotna N. Ia., Svidynska V. (2022). Suchasnyi stan ta perspektivy rozvytku ahrarnoho sektoru Ukrainy [Current state and prospects for the development of the agricultural sector of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, no. 5, pp. 327–329. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/75>
3. Kysh L. M. (2018). Prodovolcha bezpeka Ukrainy: aktualni pytannia yakosti ta dostupnosti produktiv kharchuvannia [Food security of Ukraine: current issues of food quality and availability]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, no. 27, vol. 1, pp. 59–63.
4. Manzhos M. M., Tomashuk I. V. (2024). Vyrobnytstvo produktsii roslynnytstva v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektivy rozvytku [Crop production in Ukraine: current state and development prospects]. *Biznes-navihator – Business Navigator*, no. 3 (76), pp. 31–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.76-6>
5. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Organicinfo. Available at: <https://organicinfo.ua/infographics/>
7. Rykovska O., Fraier O., Mykhailenko O. (2024). Analiz stanu silskoho hospodarstva Ukrainy ta implementatsiia normatyvno-pravovykh aktiv YeS, dotychnykh do ahrarnykh ta dovkillievnykh pytan [Analysis of the state of Ukrainian agriculture and implementation of EU regulatory legal acts related to agrarian and environmental issues]: za red. M. Bielkina, A. Danyliak. Kyiv: HO «Ekodii», 22 p.
8. Soloshenko R. M. (2023). Napriamy vidnovlennia ahrarnoho sektoru Ukrainy u pislivoieniyni period [Directions for the restoration of the agrarian sector of Ukraine in the post-war period]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, no. 2, pp. 533–541. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.78>
9. Tomashuk I. V., Borboliuk Ye. A. (2023). Znachennia ahrarnoho sektora ekonomiky u zabezpechenni prodovolchoi bezpeky Ukrainy [The importance of the agricultural sector of the economy in ensuring food security in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-26>
10. Tomashuk I. V., Tomashuk I. O. (2023). Kredytuvannia ahrarnykh pidpriemstv yak efektyvne dzherelo investytsiinoi diialnosti [Lending to agricultural enterprises as an effective source of investment activity]. *Upravlinnia zminamy ta innovatsii – Change management and innovation*, no. 7, pp. 74–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2023-7-11>
11. Furman I. V., Tokarchuk D. M. (2018). Prodovolcha bezpeka ta ekonomichni zasady vyrobnytstva biopalyva [Food Security and Economic Basis of Biofuel Production]. *Ekonomichni analiz: zbirnyk naukovykh prats – Economic Analysis: Collection of Scientific Papers*, is. 28, no. 1, pp. 168–174.
12. Khaietska O. P., Udalov D. K. (2024). Suchasni aspekty rozvytku orhanichnogo silskoho hospodarstva Ukrainy v umovakh viiny [Modern aspects of the development of organic agriculture in Ukraine in conditions of war]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no. 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-107>
13. Yaremchuk N. V. (2019). Prodovolcha bezpeka yak stratehichnyi priorytet ahrarnoi polityky ta osnova natsionalnoi bezpeky derzhavy [Food security as a strategic priority of agricultural policy and the basis of national security of the state]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, no. 23, pp. 70–79. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.23.70>